

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Jászay Pál (1809–1852), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Jászay Pál történész, oklevélkutató, nyelvtörténész, jogász, a Magyar Tudós Társaság levelező, majd rendes tagja Abaújszántón (Abaúj vármegye) született 1809. február 9-én. Ugyanitt, Abaújszántón hunyt el 1852. december 29-én.

Tudományos eredményei elismeréseként a Magyar Tudós Társaság a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje, 1836. szeptember 10-én előbb levelező, majd öt évvel később, 1841. szeptember 3-án rendes tagjának választotta. Mivel ebben az időben a levelező tag nem volt köteles székfoglaló előadást tartani, ezért Jászay Pál sem tartott levelező taggá választását követően székfoglaló előadást. Rendes taggá választását követően *A magyar nyelv történetének vázlatja* címmel 1842. november 21-én tartotta meg székfoglaló előadását, mely három évvel később, 1845-ben az MTA Évkönyveiben nyomtatásban is megjelent.

Fontos utalni arra, hogy Jászay Pál az 1847. május 14-én I. Ferdinánd osztrák császár – V. Ferdinánd néven magyar király – által alapított bécsi császári tudományos akadémiának, az Osztrák Tudományos Akadémia (Österreichische Akademie der Wissenschaften) jogelődjének is tagja volt. Itt említjük meg, hogy alapításakor és az alapítást követően is az Osztrák Tudományos Akadémia jogelődjének jól ismert történeti okoknál fogva több, nem az osztrák örökös tartományokból származó tagja is volt. A Magyar Tudományos Akadémia tagjai közül is többen, hasonlóan Jászay Pálhoz, tagjai voltak az ausztriai (birodalmi) akadémiának.

Tudományos munkássága értékelésének jele volt az, hogy 1849-ben elnyerte a Magyar Tudós Társaság Nagyjutalmát. A kivételes tudományos elismerés alapja a mohácsi csata utáni időszokról szóló történeti munkája volt.

Jászay Pál nemesi családból származott. Édesapja Jászay József, Abaúj vármegye tiszttviselője, édesanyja Thuróczy Katalin volt. Jászay Pál középiskolai tanulmányait a Sárospataki Református Kollégiumban végezte, egy tanév kivételével. A német nyelv elsajátítása céljából ugyanis az 1823/1824-es tanévben az ugyancsak országos viszonylatban is magas színvonalat képviselő késmárki evangélikus líceumban végezte tanulmányait.

Jászay Pál 1829 után jogi tanulmányokat és gyakorlatot folytatott. Először néhány hónapon át Komáromy István Abaúj vármegyei alispán mellett mint patvarista, joggyakornok végzett, más, korabeli kifejezéssel (alio nomine) törvénygyakorlatot. Ezt követően a pesti királyi ítélőtáblára került, ahol gróf Teleki József (1790–1855) mellett volt jurátus. Itt utalunk arra, hogy 1827-ben a Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje létesítése, alapítása kapcsán Teleki József döntő szerepet vállalt az előkészítő munkálatokban. 1830. november 17-én az alapítók Teleki Józsefet az Akadémia igazgató tanácsának tagjává, a megalakult igazgató tanács pedig „előülővé”, az Akadémia első elnökévé választotta, aki ezt a funkciót negyedszázadon át, 1830-tól egészen 1855-ben bekövetkezett haláláig töltötte be.

Miután 1832-ben Teleki Józsefet a de iure magyar kormánysszerv, a Magyar Udvari Kancellária tanácsosává nevezték ki, Jászay Pál követte őt Bécsbe. Jászay Pál a kancellárián kapott először fogalmazói, majd titkári beosztást.

Jászay Pál az országos kolerajárvány idején az egészségügyi okokból kötelezően elrendelt vesztéggár miatt 1832-ben három hónapot Nagykállón, 1747 és 1876 között Szabolcs vármegye székhelyén töltött. Nagykállón segédjegyzői hivatalt viselt.

Jászay Pál a vármegye székhelyét, Nagykállót elhagyva a kancellárián dolgozott egészen 1848-ig. A Batthyány-kormány megalakulásától kezdve Batthyány Lajos (1807–1849) Magyarország első alkotmányos miniszterelnöke mellett volt miniszteri titkár, tanácsosi rangban illetve beosztásban.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverését követően visszavonult szülőhelyére, a több évszázaddal korábban már mezőváros Abaújszántóra. Itt jegyezzük meg, hogy Abaújszántót 2004-ben nyilvánították ismét várossá.

Abaújszántón élete utolsó éveiben történeti kutatásokkal foglalkozott. Már fiatalon, iskolai tanulmányai során, majd később hivatali munkája mellett kiterjedt levéltári kutatásokat végzett több városban is. A teljes felsoro-

lás igénye nélkül említjük meg, hogy kutatásokat folytatott Sárospatakon, Pest-Budán, Nagykállón és Bécsben. A Bécsben folytatott levéltári kutatások különösen fontosak, jelentősek voltak számára.

Jászay Pál tudományos munkásságának középpontjában a magyar állam, a magyar királyság újkori történetére vonatkozó oklevéltani kutatások, jelentős forrásközlések és feldolgozások álltak.

Jelentős, ma is jelentősnek tekinthető oklevéltani gyűjteményt állított össze. A gyűjtemény elsősorban XVI–XVII. századi oklevelekből, illetve oklevélmásolatokból tevődik össze. Az ilyen módon összegyűjtött források kétségtelenül pozitívista szemléletre épülő feldolgozása és értékelése során a középkori és kora újkori Magyar Királyság (Regnum Hungariae) történeti áttekintését adta közre, számítva a kortárs jogászok és történészek figyelmére. Jászay Pál következtetéseit az okleveles anyagra építette, különös figyelmet fordítva a törvényhozás és a jog korában nem egyszer aktuális kérdésére.

Említést érdemel, hogy Jászay Pál két éven át tartó munkával, 1839–1840-ben feldolgozta és magyarázó jegyzetekkel látta el az 1466-ban keletkezett, magyar nyelvű evangéliumfordításokat tartalmazó Müncheneri Kódexet, amelyet tiszteletére Jászay-kódex néven tart számon a hazai művelődéstörténet.

Oklevéltani kutatásai során behatóan foglalkozott a magyar nyelv (sermo Hungaricus) történetével is. Mint erre fentebb már utaltunk, akadémiai székfoglaló előadását is ebből a témából tartotta. Kisebb történeti és nyelvtörténeti közleményei, forrásközlései 1837-től jelentek meg a *Tudománystár*, az *Athenaeum*, a *Figyelmező* és az *Új Magyar Múzeum* folyóiratokban. Önálló történeti művei az 1840-es évekkel kezdődően, majd korai halála után jelentek meg nyomtatásban.

1828-tól vezetett naplóját a XIX. század végén adta ki Czékus László. Naplójában számos művelődés- és politikatörténeti adalék található a korabeli jogászok, jogtudósok életéről, a pozsonyi országgyűlésekről, diétákról és a bécsi magyar kancellária működéséről. Jászay Pál Naplója alapján nézetünk szerint adekvát képet alkothat az olvasó a XXI. század harmadik évtizedében is a rendi országgyűlés személyi összetételéről, struktúrájáról és működéséről.

Jogászai munkássága részeként saját magyarázó jegyzeteivel kiegészítve lefordította az osztrák jogtudós és politikus, Ignaz Wildner von Maithstein (1803–1854) által az 1840. évi országgyűlésnek benyújtott váltó- és hiteljogi ajánlásait. Említést érdemel továbbá az, hogy Jászay Pál az 1843–1844-es országgyűlésen betervezte saját, önálló javaslatát a szabad királyi városoknak (liberae regiae civitates) biztosítandó országgyűlési szavazati jogról.

Jászay Pál sokoldalúságának jele volt az, hogy mint műkedvelő iparművészeti tárgyakat is készített. Ezenfelül portrékat is festett. Viszonylag széles körben ismertek a voltak a kor neves jogtudósáról, a sárospataki kollégium tanáráról, az előadásait latin nyelven tartó Kövy Sándorról (1763–1829), aki szerepet vállalt a Magyar Tudós Társaság alapszabályát elkészítő bizottság munkájában is. Arcképet festett továbbá József nádorról is. Fennmaradt még egy önarcképe is.

Jászay Pál maga korában kétségtelenül jelentős tudományos munkásságára, tudományos életművére emlékezve és azt értékelve éppen húsz évvel ezelőtt, 2004. február 19-én a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottsága, a Miskolci Egyetem és az abaújszántói önkormányzat közös szervezésében Abaújszántón ünnepi emlékkonferenciát tartottak Jászay Pál születésének öt esztendő híján kerek, 195. évfordulóján.

Említést érdemel még az, hogy az abaújszántói Helytörténeti Gyűjteményben Jászay Pál történeti hagyatéka címen a történetíró munkásságát bemutató állandó tárlat létesült. Ugyancsak Abaújszántón, emléket megörökítő, egy kisebb közterületet is Jászay Pálról neveztek el.

Hamza Gábor

Jászay Pál főbb munkái

Kegyelmes királyi utasítás a váltóbiróságok számára. Pest, 1841; *A magyar nyelv történetének vázlata.* A Magyar Tudós Társaság Évkönyve, 1840–1842; *A sz. kir. városok szervezetjoga országgyűléseinken.* Pest, 1843; *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után.* Pest, 1846; *A magyar nemzet napjai a legrégibb időtől az Arany Bulláig.* (Kiad. Toldy Ferenc) Pest, 1855; *Jászay Pál naplója.* (Kiad. Czékus László) Irodalomtörténeti Közlemények, 1894–1897 és *Jászay Pál irodalmi hagyatékából.* (Kiad. Czékus László) Irodalomtörténeti Közlemények, 1897.

Felhasznált irodalom

Finkey Ferenc: *Emlékezés Kövy Sándor halálának századik évfordulóján.* Miskolc, 1930; Toldy Ferenc: *Gróf Teleki József.* In: Toldy Ferenc: *Irodalmi arcképek.* Budapest, 1985. 101–106.; Toldy Ferenc: *Emlékbeszéd gr. Teleki József felett.* Pest, 1855; *Gyász- és emlébeszédek.* I. kötet. Pest, 1872; Kardoss László: *Jászay Pál emlékezete.* Borsodi Szemle 1959; Bakonyi Béla: *Jászay Pál történetíró életútja és munkái.* Abaújszántó, 1993 és Hamza Gábor: *Áttekintés a külföldi nemzeti (tudományos akadémiák struktúrájáról – különös tekintettel a természettudományok és a társadalomtudományok arányára.* Magyar Tudomány 168 (2007) 9. szám 1189–1198.